

гротескному плані. Втім, тут немає відтінку іронії. У перебільшеній жвавості їхніх рухів і жестів бринить постійне, напружене зусилля кожного з них, сплітаючись у гармонійний оркестр спільної праці. Постійно присутній мотив Фудзі, незмінний, індивідуалізований вигляд, який набуває символу вічності та краси світу, нагадує про тлінність людського життя.

Юлія Голубнича,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ВІЙСЬКОВА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ЕКСПАНСІЯ ЯПОНІЇ В КИТАЇ ТА КОРЕЇ (1895 – 1903) рр.

Наприкінці XIX ст. боротьба провідних західних держав за територіальний розподіл світу значно загострилася. Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, а також Сполучені Штати досягли якісного нового рівня політичної централізації та промислового розвитку, завдяки чому в згаданих країнах відбувається індустріалізація, створюються трансконтинентальні транспортні та торгові мережі. Посилюється кооперація між трудом та капіталом, а уряди різних країн вдаються до протекціоністських кроків, прагнучи захистити власних товаровиробників. Прагнення до створення потужних національних економік детермінує геополітичні акценти розвинутих країн. Уряди великих держав докладають максимальних зусиль для збільшення меж своїх колоніальних імперій, і це, своєю чергою, призвело до їхнього запеклого протистояння у процесі завоювання заморських володінь на зламі XIX-XX ст.

Відверті експансіоністські настрої країн Заходу щодо Азії переконали багатьох японців переглянути своє ставлення як до своїх континентальних сусідів, так і до розвинутих індустріальних держав Європи. У грудні 1889 р. прем'єр-міністром Японії було призначено Ямагата Арітомо. Маючи непохитний авторитет у визначенні пріоритетних напрямків зовнішньої політики Японії, він прагнув зміцнити безпеку своєї країни. Прем'єр вважав, що слабка і відстала Корея у майбутньому потенційно могла стати жертвою експансії Росії чи Британії, а це, зі свого боку, наражало б на серйозну загрозу незалежність Японії. Тому 6 грудня 1890 р. у своєму посланні до парламенту він чітко визначив пріоритети зовнішньої політики. Головним завданням, на його думку, мало стати «збереження нашої незалежності та посилення нашої національної позиції»¹. Японії слід було б готуватися як до захисту «лінії суверенітету», так і до відстоювання «лінії інтересів». На той час, за словами Ямагата, «лінія суверенітету» Японії проходила береговою лінією Цусіми, а «лінія інтересів» знаходилась у Кореї.

Загострення конфлікту в південно-східній частині азійського континенту не-

¹ Мак-Клейн Дж. Л. Япония. От сегуната Токугавы – в XXI век / Джеймс Л. Мак-Клейн [пер. с англ. Красулина Е. А.]. – М.: Астрель, 2011. – С.424.

покоїло майже усі верстви населення Японії. До розповсюдження нових ідей у суспільстві суттєво спричинився японський журналіст Фукудзава Юкічі, який у 60-70-х рр. XIX ст. закликав провести модернізацію Японії за європейськими зразками. Проаналізувавши тогочасну ситуацію, він дійшов висновку про невідворотну експансію західного імперіалізму, який сповідує закон джунглів, коли перемагає сильніший. Японія, зазначав він, є єдиною країною в Азії, що здійснила модернізацію. На жаль, Захід не розуміє цього факту, європейці та американці засліплені расизмом і не відокремлюють одну азійську націю від іншої. Для них Китай та Корея деспотичні напівцивілізовані країни, що застигли у своєму минулому. Японія для них була такою ж. То чи зможе вона, риторично запитував журналіст читачів, уникнути нищівного удару з боку Заходу?¹

«Коли інші використовують жорстокість, ми також маємо бути жорстокими. Японія має закликати своїх сусідів в Азії до проведення у себе в країнах реформ, так щоб вони змогли витримати натиск Заходу. Якщо вони відмовляться, Японія має примусово здійснити їх» [реформи – *авт.*]. Фукудзава повторив свої аргументи в есе, опублікованому в 1885 р. у газеті «Дзідзі сінпо» під назвою «Дацу-А рон» («Аргументи на користь відмови від Азії»). Надто наголошувалось у статті на такому: «Ми не повинні укладати жодних особливих договорів ані з Китаєм, ані з Кореєю. З ними ми маємо домовлятися таким чином, як це роблять західні нації»².

Ідеї Фукудзави підтримував Токутоми Сохо – впливовий письменник і журналіст 80-90-х рр. XIX ст., який рельєфно сформував основні завдання Японської імперії на зовнішньополітичній арені. Він наголошував, що територіальна експансія для Японії – це остання надійна можливість завоювати повагу великих держав, гарантувати безпеку та збереження єдності японської нації, поширити японські цивілізаційні стандарти в інших країнах Східної Азії.

Правлячі кола Японії і преса країни крок за кроком готували народні маси до сприйняття і втілення нових політичних ідей. Адже японці не були схильні до виявлення агресії щодо своїх азійських сусідів. Навіть ті, хто поділяв позицію влади, не мали конкретних планів захоплення заморських територій та встановлення японського економічного панування в Азії.

Японський уряд небезпідставно вважав, що експансіоністська політика західноєвропейських держав потенційно загрожувала японській економічній незалежності. Провідні політичні кола країни почали схилитися до думки, що Японія має жертвувати іншими, аби самій не опинитися у ролі жертви.

Підписання у 1894 р. торгового договору з Великобританією суттєво змінило вектор зовнішньої політики Японії. Початок формування японської колоніальної імперії був покладений перемогою над Китаєм у війні 1894-1895 рр. Наслідком війни стало підписання 17 квітня 1895 р. Сімонсекського мирного договору, за яким Китай поступився Японії південною частиною Маньчжурії (включно з Ляодунським півостровом), о.Тайвань та архіпелагом Пенхуледао. Для забезпе-

¹ Macfarlan A. Yukichi Fukuzawa and the Making of the Modern World / Alan Macfarlan – Cambridge University Press, 2002. – С.39-41.

² Blacker C. The Japanese Enlightenment: A Study of the Writing of Fukuzawa Yukichi / Carmen Blacker – Cambridge University Press, 1964. – С.126-127.

чення неухильного виконання всіх положень договору, Китай погоджувався із тимчасовою японською окупацією Шеньяна (Мукдена) та Вейхайвея, зокрема зобов'язувався взяти на себе усі видатки пов'язані з утриманням там японських військ¹.

Здавалося би, що Японія повністю досягла своєї мети. Підписання згадуваної мирної угоди та перегляд нерівноправних договорів викликав у країні вибух патріотичних почуттів. На сторінках газет почали з'являтися репортажі про перемоги японської зброї в Китаї, одне з видань навіть призначило приз за написання кращої патріотичної пісні.

Однак 23 квітня 1895 р. у японо-китайські відносини втрутилися три великі держави. Спочатку відбувся дипломатичний демарш Росії, яка вбачала у анексії Японією Ляодунського півострова загрозу власним інтересам на Далекому Сході і, зокрема, безпеці трансибірської залізної дороги. Особливо жорстку позицію займав С.Ю.Вітте, міністр фінансів і шляхів сполучення Російської імперії, аргументуючи це тим, що японці не задовольняться півостровом і будуть домагатися захоплення усього Китаю в цілому. Несподівано активну підтримку росіяни отримали від Берліну, бо в такий спосіб Вільгельм II сподівався отримати воєнно-морську базу на Далекому Сході. Дізнавшись про це, Франція також приєдналась до демаршу, побоюючись російсько-німецького зближення². Представники Росії, Франції та Німеччини «порадили» Японії відмовитись від Ляодунського півострова. Водночас жодна з великих держав не була зацікавлена у втручанні в японо-китайські відносини.

Сподіваючись отримати допомогу від прихильних до неї Великобританії та США, Японія була цілковито заскочена тим, що згадувані країни зобов'язалися надати допомогу останній лише в рамках дотримання ними нейтралітету. Росія суттєво збільшила свої військово-морські сили у Тихому океані. Хоча вони значно поступалися японському флоту у всій його сукупності, вступати у воєнний конфлікт з трьома великими державами Японія була не готова. Тому 8 квітня 1895 р. у Чіфу було проведено обмін ратифікаційними грамотами між Японією та Китаєм, а 10 квітня японський уряд заявив про повернення Ляодунського півострова Китаю³.

Попри такий розвиток подій є всі підстави стверджувати, що Японія увійшла до числа колоніальних держав. 26 квітня 1896 р. у Пекіні був підписаний торговий договір між двома країнами, за яким Японія дістала право будувати та експлуатувати промислові підприємства в Китаї, чого раніше довго домагалися інші держави.

8 жовтня 1895 р. японці організували в Кореї державний переворот, у результаті якого було вбито королеву Мін. У такий спосіб вони сподівались обмежити поширення в Кореї китайських та російських впливів, однак ця акція дала зо-

¹ Непомнин О. Е. История Китая: эпоха Цин. XVII – начало XX века. / Олег Ефимович Непомнин. – М.: Институт востоковедения РАН, 2005. – С.474-475.

² История Японии. Т.П. 1868-1998 г. / под. Ред. А. Е. Жукова. – М.: Институт востоковедения РАН, 1998. – С.155.

³ История Японии. Т.П. 1868-1998 г. / Под ред. А. Е. Жукова. – М.: Институт востоковедения РАН, 1998. – С.156.

всім інші результати: по-перше, посилювався антияпонський опір у самій країні, по-друге, до розвитку ситуації в Кореї почали уважно придивлятися великі держави, по-третє, у самій Японії вбивство королеви викликало гостру критику опозиції на адресу влади. Підписані у Сеулі та Санкт-Петербурзі один за одним договори між Японією та Росією у 1896 р. юридично унормували встановлення протекторату цих держав над Кореєю.

З урахуванням всіх цих обставин, Японія не була задоволена отриманням тільки промислових та інших концесій, тому намагалася посилити свої позиції й іншим шляхом. Правлячими колами Японської імперії підноситься ідея «Великої Східної Азії», у якій їй безумовно буде відводитись головна роль. Пропаганда паназіатизму велася в Китаї через прояпонські газети та журнали. З тією ж метою створювались різноманітні японо-китайські товариства. Одночасно японський уряд почав дипломатичний зондаж, спрямований на пошук союзників та зміцнення авторитету на міжнародній арені. У 1900 р. Японія відрядила 30 тис. солдатів для придушення боксерського повстання у Пекіні. Однак Росія та Німеччина побоюючись посилення японських позицій у Китаї, наполягли на тому, щоб японські війська приєдналися до об'єднаного експедиційного корпусу під командуванням німецького генерала-фельдмаршала А.Вальдерзее, хоча чисельність японських військ становила більше половини усього корпусу (22 з 40 тис.). Західні держави оцінили зусилля Японії і запросили її представників взяти участь у мирній конференції. «Боксерський протокол», підписаний 7 вересня 1901 р., давав Японії право на розміщення своїх військ у Пекіно-Тяньзиньському регіоні для захисту дипломатичного персоналу.

Росія та Німеччина неприхильно сприйняли активізацію японських дій під час придушення повстання та зростання ролі Японії у Китаї. Операції іноземних військ у Китаї значно посилили протиріччя між державами. Фактична окупація російськими військами Маньчжурії для відбудови Китайсько-Східної залізниці, зруйнованої під час повстання, дуже непокоїла Японію. Крім того, у жовтні-листопаді 1900 р. під контроль Росії перейшла ділянка залізної дороги Пекін-Шаньхайгуань, яка будувалася на британські кошти. Це спричинило різке загострення російсько-японських та російсько-англійських відносин, і сприяло зближенню Великобританії та Японії на антиросійській основі. Вже 30 січня 1902 р. між Великобританією та Японією було підписано договір, який визнавав інтереси обох держав у Китаї, зафіксував особливий статус Японії у Кореї і передбачав спільні дії двох країн у тому разі, коли Росія, разом з четвертою стороною здійснить напад. Якщо в Японії підписання договору викликало всезагальну хвилю тріумфу, то реакція британських політичних кіл була неоднозначною. Уряд визнав договір несвочасним і невиправданим відходом від колишньої політики повної свободи у міжнародних відносинах. Попри критику опозиції, обидві палати парламенту схвалили союз¹.

Паралельно з цим Японія намагалася знайти прийнятний для неї формат взаємин з Росією у «маньчжурському питанні». Росія, втім, категорично відмовля-

¹ Сергеев Е. Ю. Политика Великобритании и Германии на Дальнем Востоке 1897-1903 гг. / Евгений Юрьевич Сергеев – М.: ИВИ РАН, 1998. – С.175.

лася виводити свої війська з Манчжурії. Японські дипломати обстоювали формулу «Манчжурія в обмін на Корею», яку висунув прем'єр-міністр Японії Іто Хіробумі. Це означало, що Токіо визнаватиме інтереси Санкт-Петербурга в Манчжурії, якщо Росія, своєю чергою, чинитиме аналогічно, тобто погодиться на особливе становище Японії у Кореї. Однак царський уряд не був зацікавлений у такому взаємовизнанні, після чого перемовини зайшли у глухий кут¹.

Коли процес перемовин загальмувався, Японією прокотилася військова лихоманка. На думку більшості японських політиків, перегляд договорів і підписання союзу з Великобританією, підтвердили статус Японії як великої держави, тож японці були обурені таким відношенням Росії. Попри наростання войовничих настроїв у суспільстві, офіційний Токіо до останнього намагався знайти будь-яку можливість для продовження переговорного процесу. Врешті-решт, у січні 1904 р. японський уряд ініціював збройне розв'язання японо-російських протиріч.

Японська експансія 1895 – 1903 рр. мала не лише оборонний, але й експансіоністський характер. Очевидно, що японський уряд свідомо обирав проведення завойовницького курсу. На зламі століть Японії вдалося значно покращити свої міжнародні позиції та закріпитися в Кореї та Китаї. Вбачаючи у Японії противагу російському проникненню до Китаю, Великобританія та США опосередковано підтримували її. Тому можна вважати, що Японія на початку XX ст. змогла досягти максимуму у втіленні своєї експансіоністської політики на азійському континенті.

Крошка Яна,
Shanghai Jiao Tong University
Срібняк Ігор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ІНФОРМАЦІЙНА АГЕНЦІЯ «СІНЬХУА»: ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Державна інформаційна агенція „Сінхуа” є нині однією із найпотужніших інформаційних агенцій міжнародного рівня та найбільшим у Китаї центром збирання і розповсюдження інформації². Засновано її у 1931 р. Спочатку агенція називалась „Агентство Червоного Китаю”, проте вже у січні 1937 р. її було перейменовано в „Агентство Нового Китаю” (тобто „Сінхуа”)³. Після створення

¹ Мак-Клейн Дж. Л. Япония. От сегуната Токугавы – в XXI век / Джеймс Л. Мак-Клейн – [пер. с англ. Красулина Е. А.]. – М.: Астрель, 2011. – С.438.

² Дьердь И. Через призму Пекина. – М., 1975. – С.42; Зарубежная печать: Краткий справочник. Газеты. Журналы. Информационные агентства / Редкол.: Лосев С.А. и др. – М., 1986. – С.201; Китай / Под ред. Цинь Ши. – Пекин, 1995. – С.116; Офіційний сайт інформаційної агенції „Сінхуа” російською мовою / <http://www.russian.xinhuanet.com/russian/index.htm>; Уиткомб В. Современный Китай / Пер. с англ. И.В. Павлова. – М., 2006. – С.24.

³ Світові мас-медіа: Короткий довідник для студентів Інституту журналістики / Упорядн.: Пе-